

csupán az ENSZ-ben pártolta a zsidó államot, hanem a szavazás eredményét követően kirobbant arab–izraeli háborúban Prága közvetítésével nagy mennyiségű fegyvert és repülőgépet adott el Tel Avivnak.

Sztálint azonban sokkolta az a rokonszenv és lelkesedés, amellyel szovjet zsidók tízezrei a diplomáciai kapcsolatok felvétele után Golda Méir nagykövet asszonyt fogadták. (Az is tudomására jutott, hogy zsidó fiatalok tömegei siettek volna önkéntesként Izrael segítségére.) Izrael nem lett a Szovjetunió előretolt bástyája az arab világban, hanem a gazdaságilag, politikailag befolyásosabb, hatékonyabb Egyesült Államok pártfogását kereste és nyerte el.

Sztálin a Szovjetunió zsidó lakosságán állt bosszút: 1948 őszén a szovjet zsidók kulturális életét (és némileg érdekvédelmét is) koordináló Zsidó Antifasiszta Bizottságot és lapjait, intézményeit betiltották, vezetőit likvidálták, 1949-ben az elégedetlenkedő leningrádiak ezreit tartóztatták le, 1952-ben és 1953 elején a zsidó orvosok ellen nagyszabású kirakatpert készítettek elő, amelyben a zsidóság tömeges deportálásának kezdetét látta.

Sztálin halálát követően a per előkészítése félbeszakadt, a letartóztatottakat kiengedték, a kivégzettek özvegyeitől bocsánatot kértek. Berija, az 1937–39-es tisztogatások irányítója a demokratizálódás és az amnesztiarendeletek kezdeménye-

zőjeként lépett fel. Kérdés, meddig mehetett volna el... Bulganyin, Malenkov, Molotov és Hruscsov a sérített katonákkal szövetkezve likvidálta Beriját, hogy aztán egymás ellen is megküzdjenek a hatalom birtoklásáért...

A szovjeteknek 1955-től mégis sikerült megvetniük a lábukat a Közel-Keleten. Egyiptom, majd idővel az arab világ tekintélyes részének katonai és gazdasági támogatói lettek. Ettől kezdve arabbarát politikájuk határozta meg a zsidó származású szovjet állampolgárokkal szembeni magatartásukat. Immár szó sem lehetett az Izraelbe (vagy máshová) irányuló kivándorlásról. Ez csak a Szovjetunió felbomlása után vált lehetségessé. Akárcsak az önkéntes maradás – Oroszországban.

KOVÁCS ISTVÁN

(*Athenaeum Kiadó, 2003, 416 oldal, 2990 Ft*)

NORMAN G. FINKELSTEIN:

A Holokauszt-ipar
Gondolatok a zsidó
szenvedés tökécsítéséről

„A Holokauszt tehát egy taktikai húzás volt, amellyel törvényen kívül helyeztek minden, a zsidók ellen irányuló bírálatot: ezek a bírálatok csakis a beteges gyűlölet termékei le-

hettek.” Ez a bátor és egyben sokkoló mondat a kötet 47. oldalán olvasható; bátor, mert kimond valamit, amit egy jelenség pártatlan (és ebben a vonatkozásban: érdektelen) szemlélői régóta láthatnak már, és sokkoló, mert egymás mellé helyezve a világméretű cionista összeesküvés, valamint az évszázadok óta tartó keresztény antiszemitizmus vádját, nyilvánvalóvá teszi egymást feltételező és éltető létezésüket. Finkelstein könyve nem elfogult, legfeljebb a hivatkozási alapjukat veszítő szélsőségesek számára. Anyaga nagyjából két részre osztható: először Izrael állam létrejötte, az amerikai zsidóság egyesült államokbeli integrációja, valamint a közel-keleti politika összefüggéseiben vizsgálja a holokauszt-gondolat megjelenését és főbb összetevőit; könyve terjedelmesebb részében pedig az ennek jegyében véghezvitt kárpótlások kritikáját adja.

Igen érdekes, és a hazai nagyközönség előtt alapjaiban nyilván ismeretlen az 1967-es és 1973-as izraeli–arab háborúk amerikai szempontú bel- és külpolitikai összefoglalása, hatásuk felmérése az iparszerűség kialakulására; a szenvedések egykori érintettjeinek kárpótlását átvállaló intézmények felülkerekedése a még élők érdekein. Bőségesen idézve különböző forrásokból, a szerző bemutatja például a kárpótlási összeg növelése érdekében a számokkal (túlélőkkel) való zsong-

lórködést, ami *mutatis mutandis* a történeteket tagadó szélsőségesek számára szállít érveket. Nem restell a személyes érintettségről beszélni, s szót ejt néhány, a vészorszakról szóló emlékezés nyilvánvaló hamiságáról, arról a mechanizmusról, amely ennek ellenére e műveket bizonyító példaként emlegeti. Igazságkereső elkötelezettségében jelentős személyiségeket sem kímél, amiért megkapta többek között a „zsidó öngyűlölő” jellemzést is. (Hasonló minősítés jutott például Pap Károlynak egykor, a szembenézésre restek részéről.) Félreértés ne essék, a szerző nem a kárpótlás jogosságát vonja kétségbe, hanem, a címnek megfelelően, csupán azokat a körülményeket kifogásolja, amelyek éppen nem a megbékéléshez, hanem a korábbi előítéletek fennmaradásához és megerősödéséhez vezetnek. A kritikai szellem, amely az engesztelődés kívánásával, vagyis az egykori és (már legtöbbször) nem egyénileg átélt üldözöttség megszüntetésével a kiválasztottság ellenében hat, egy realisabb nemzetkarakter kialakítása érdekében, úgy látszik, a világ sok helyén ma sem kívánatos. Pedig a tényeken a hangnem erőssége, korrigálást kívánó elfogultsága nem változtat; az utóbbi elutasítása esetén az előbbieket még igazak maradnak.

Am Finkelstein könyvének van egy önmagán túlmutató, minden

olvasóját önvizsgálatra készítető üzenete is. Ez a nyugtalanító kérdés a következő: mit ér a hit, a származás, a gyökerek keresése az egyes ember életében? Nemzetek vagy országok nagy történelmi kataklizmái után, a hatalmi ambíciókon túl, mennyire lehet komolyan venni a neofiták buzgóságát és meggyőződését? Iszlám, kereszténység, vagy még ezeknél is ősibb múlt? Mennyivel több egy századok ködébe vesző, talán csak képzelt identitás, mint a jelenben eligazodást segítő önismeret? Mi a tolerancia igazi értelme, s vajon mindenkire érvényes-e, vagy csak arra, aki éppen használja e kifejezést?

A recenzens már elveszítette illúzióit: nem gondolja, hogy ez vagy bármely más könyv nyomban változást hozhat a szellemi gőzhengerek útján, vigyenek magukkal akár judaista, akár keresztény, akár muzlim (vagy más) ballasztot. Nem tud mást, csak Babits Mihályt idézni: „Jónás majd elmegy, de helyette jó más.” Kevés ez vagy sok? Személyes erkölcsi kérdésekben csak személyes döntést lehet hozni. Őrizd meg a magad tisztességét, mert csak így őrizheted meg a világét is.

BUDA ATTILA

(Fordította Illyés Edit, Kairosz Kiadó, Budapest, 2003, 226 oldal, 3200 Ft)

ERNST BREISACH:

Historiográfia

A historiográfia hazánkban az „elhalnyagolt” tudományágak közé tartozik. Ernst Breisach munkája, amely az Osiris tankönyvek sorozatban jelent meg, egyenesen hiánypótló jelleggel bír, főként a felsőoktatás történész hallgatói számára. A mű ma a legszélesebb körben elfogadott szakmunka a nyugati történetírás történetéről. Sikerének titka, hogy szakít a 19–20. századi historiográfiát jellemző két fő iránnyal: a pozitivistá deskriptív módszerrel éppúgy, mint a droyseni hagyományokat követő történetelméleti megközelítéssel.

Breisach a historiográfus feladatát annak feltárásában látja, hogyan vélekedtek a nyugati kultúrkör gondolkodói a múltról, és vizsgálódásaik alapján milyen következtetésekre jutottak a múlt, a jelen és a jövő folytonosságát illetően. Miben áll a történelmi változás? Milyen erők munkálnak a háttérben? A szerző a történetírás és az emberi lét közötti kapcsolatot teljes összetettségében igyekszik megragadni, így le kell mondania az egyszerű válaszokról. Arra tesz kísérletet, hogy a történetírás szerteágazó történetét úgy tárja az olvasó elé, hogy fény derüljön a legfontosabb összefüggésekre.

A könyv nem egyszerűen a historiográfia napjainkig tartó történetének ismertetését adja, hanem az